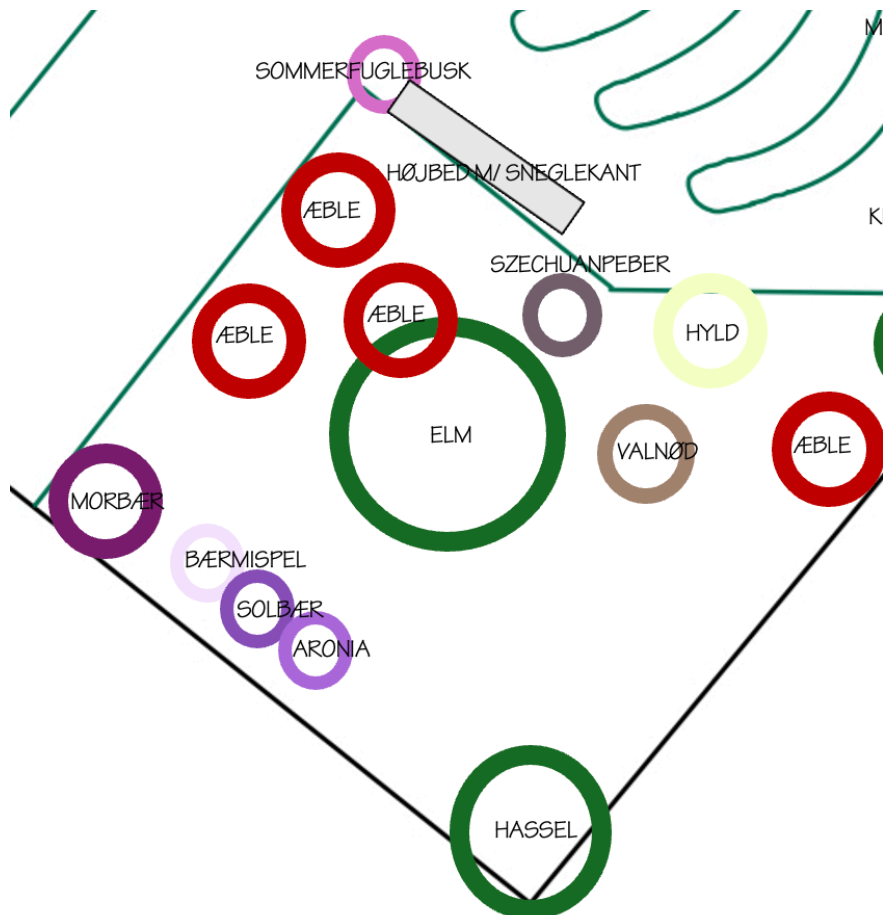
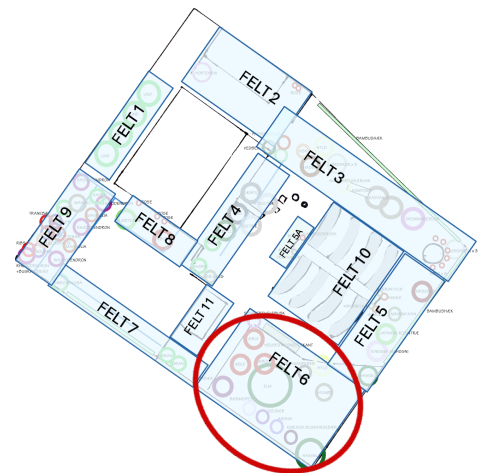
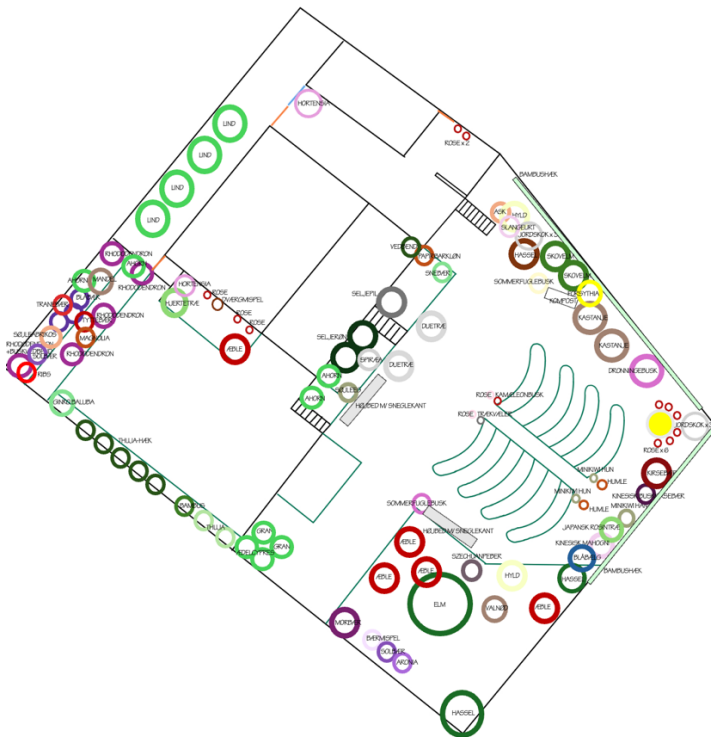

FELT 6

SKOVEN

Med vejledning fra 'podemesteren', Boi Jensen fra Sønderjylland, der har særligt fokus på gamle frugttræsarter, købte jeg 24.4.2023 tre æbletræer, et morbærtræ og et valnøddetræ i de sorter, han anbefalede mig. De er kommet godt i vej i skov-delen af min have. Der kom nogle få æbler på alle tre æbletræer. Og valnødden, der først senere kommer til at give nødder, ser også ud til at være fint i vej. Men der er selvfølgelig et stykke vej, før de for alvor begynder at eksplodere i frugtydelse.

De tre billeder på denne side af æbletræerne i sommeren 2024 viser nogle uanseelige træer. Men idet dette er en haveføljeton, vil jeg med tiden opdatere med billeder af, når de bliver til 'ægte smukke træer', der giver æbler i overflod. Så se ikke billederne af de små træer i skoven som 'wonna be men totalt mislykkede wauv-billeder', se dem mere som dokumentationer af en havenaturproces, hvor vi (du, kære læser og jeg) sammen ydmygt følger livet fra spædt til modent. Det gælder også billederne af de øvrige nyplantede træer og buske nedenfor.

ÆBLE, DISCOVERY. Træet giver tidlige æbler, allerede i august og løbende gennem den næste måneds tid er de spiseklare. De er postkasserøde æbler når helt modne. De er sprøde og med en fast tekstur og en sød aromatisk smag.

Discovery æbletræet er en krydsning mellem Cox Orange Pippin og Laxton's Superb æble. Det blev skabt i England formentlig i 1940'erne og kom til Danmark i 1960'erne. Formålet var at kombinere de bedste kvaliteter af begge sorter. Cox Orange Pippin er kendt for sin søde, saftige smag, mens Laxton's Superb har en intens rig smag.

Træet er kompakt og rundkronet, dvs. det optager ikke så meget plads. Det blomstrer med små hvide blomstre fra april-maj.

ÆBLE, LORD LAMBOURNE. Giver modne æbler fra slut september og kan gemmes længe. Det er udover at være et godt spiseæble også velegnet til at presse saft af. Frugten er middelstor til stor, rund. Først græsgrøn, det bliver senere guldgul på skyggesiden, og på solsiden mat brunrød, der senere bliver strålende rød til rødorange med mørkere striber. Frugtkødet er hvidgult med grønne årer, ret fast og groft, syrlig sødt, saftigt aromatisk og velmagende.

Sorten er fra England, hvor planteskolen Laxton krydsede sorterne James Grieve og Worchester Pearmain tilbage i 1910'erne.

Et langsomtvoksende, hårdført og sundt træ, der danner en opret, rund krone, der gør det velegnet til mindre haver.

ÆBLE, SIGNE TILLICH. Sorten modner i starten af oktober og kan gemmes et par måneder. Frugten af stor, bred og lidt kantet. Formen kan variere noget fra æble til æble. Farven er grønliggul til guldgul. Solsiden kan blive orange til lakrød. Huden er glansfuld. Kødet er gult med grønne årer, saftigt og fint med en karakteristisk smag. Æblet har en behagelig duft, er et fint spiseæble og et godt madæble.

Modertræet blev sået i 1866 af Kammerherre, Herredsfoged Tillisch i Bjerre ved Horsens og opkaldt efter dennes datter, klosterfrøken Signe Tillisch. Træet er sundt og danner en smuk krone.

MORBÆR, MULLE. Billede til venstre viser træet i min have; det er kommet fint i vej og er godt en meter højt. Jeg havde allerede i år en rigtig fin høst af morbær. Mulle er som sort et mindre træ, men med meget velsmagende morbær. Det bliver 3-4 meter højt, 3-4 meter bredt, hvis ikke det beskæres. Modningstidspunkt er august. Trives både i sol og halvskygge. Træet er middel hårdført. Morbærrene er modne, når de er næsten sorte.

Bemærk at der findes også sorter med hvide morbær, der altså bibeholder den næsten hvide farve, selvom de er helt modne. Denne type har jeg ikke plantet i haven, men jeg har smagt dem, og de smager lige så godt som de næsten sorte bær.

Det særlige ved morbær er, at de ikke egner sig til at blive gemt – de 'splatter' kort tid efter, at de er høstet. Så derfor er det en type frugt, der

fortrinsvis er egnet til, at man står ved træet, dufter og sanser at være omkring det, og så giver sig til at plukke et par bær ad gangen og virkelig nyder at spise dem i takt med, at de modner i august.

'Syndefaldet': I de perioder, hvor det større træ har overflod af frugter, da kan man 'fråde' bær – og dét er jo en helt særlig følelse. Første gang jeg smagte morbær var det fra et ældre træ, der havde sådan en overflod af morbær, at jeg fik den der 'Edens Have' følelse, der tager sig ud på følgende måde i min oplevelse: Bærrene smagte så overraskende inderligt godt, så kroppen vågnede intenst til live og bare higede efter dem og sagde 'flere, flere...'. Normalvis bryder jeg mig ikke om at være overmæt; men at stå ved et frugttræ og spise er altså noget helt andet. Jeg spiste til maven nærmest spilede ud, det første stykke tid mærkede jeg så tydeligt, at bærrene faldt ned i et uforløst sted i min krop, hvor der skete en belivning så intens, så lyksaligheden brusede. Men jeg følte samtidig henad 'frådningsprocessen', at jeg næsten var i forfald. Det er den der madtilstand, der er en samtidighed af belivning og lyst og sanselighed - og så begær og skam. Nærmest som om de to poler går hånd i hånd. En urfølelse i vi fleste, tror jeg.

Jeg får den også, når det er pluk selv sæson for jordbær, eller når blommetræet bugner af lilla-hed, og vi spiser indtil vi revner, eller når skovhindbærbusken pludselig dukker frem fra sit næsten hemmelige skjul med sin overflod af perfekt modne hindbær. Og når vi ved Vesterhavet eller i Rebild Bakker har fundet det perfekte lille blåbærsted.

Jeg tror kun, at den jubeltilstand kan indfinde sig, når man er direkte i naturens overflod af et spisekammer og spiser direkte fra planten, busken, træet i den korte periode, hvor det yder maksimalt. Og man i sit baghoved ved, at næste gang er om et år, så det helt reelt er lige nu eller om lang tid, bærrene og frugterne skal nydes.

VALNØD, SORTEN FERNOR (billede th). Valnødder er ofte meget udbytterige og nødderne er dyre at købe, og det er en af mine primære grunde til, at jeg vil have et valnøddetræ. Det bliver op til 15 meter høje og har en diameter på 12 meter, når fuldt udvokset, dvs. de er blandt havens højeste. Det skal have læ, sol og næringsrig jord. Det er et solitærtræ nærings- og pladsmæssigt set. Blandt dog gerne store træer og dværgtræer, der bærer hurtigere. Det giver udbytte efter 4-8 år. Det er løvfældende med det smukkeste løv. Midt på sommeren står det i elegante blågrønne farve og lyser op med klaser af limegrønne, umodne valnødder.

Sortmæssigt blev jeg på et kursus anbefalet ikke at bruge franske sorter i Danmark. Anbefalingerne var: 'Grøndal', der er hårdfør, tyndskallet og rigtbærende. 'Amphyon', 'Fejøl', 'Geisenheim 139', 'Klostervalnød'. Tænk også

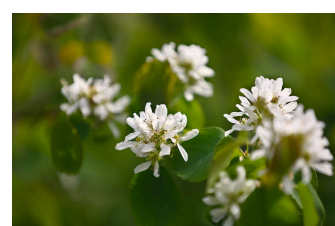

i: Sort valnød (nigra), hjertenød (ailantifolia), buartnød, 'Mitchell', der er hybrid mellem grå valnød og hjertenød og grå valnød (cinerea). Men da Podemesteren anbefalede mig køb af valnøddetræ, foreslog han Fernor, der er en nyere fransk sort, som modner fint i Danmark. Nødderne er meget store og har hvide kerner med en god sød smag, der kan spises frisk. Begynder bæring tidlig. Er hårdført over for frost.

På et tidspunkt vil der i komme pladskamp mellem elmetræet (se beskrivelse af det nedenfor) og valnøddetræet. Jeg må beskære mig ud af udfordringen.

SOMMERFUGLEBUSK, på kanten af skovdelen står der en lillafarvet. Se beskrivelsen heraf i filen om felt 3.

BÆRMISPEL. Meget nem at dyrke, kan trives stort set alle steder. Den mest højtydende og velsmagende er 'A. Alnifolia' (ifl. Tycho). Selvbestøvende. Bliver 2-3 m. høj, har smukke hvide forårsblomster, flotte røde efterårsnuancer. Små blålige bær, der minder om blåbær – men måske mere præcist har en blanding af blåbær-æble-og mandelsmag. På billedet til højre ses, at busken er godt i vej, så jeg håber på både blomstring og bær i år. Billederne af blomster og frugter er andetstedsfra.

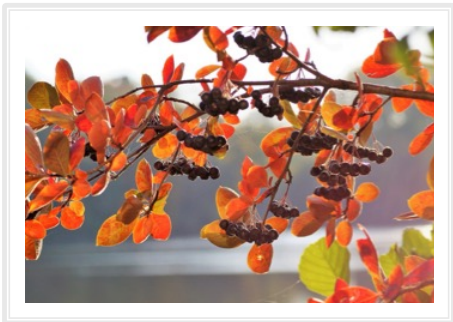
SOLBÆR. Jeg har fået to aflæggere af en robust busk, så jeg kender desværre ikke sorten. Den ene er sat i skovdelen. Den anden i et varmere og mere solrigt bed. Begge er godt i vej, og jeg regner med, at næste år bliver første bær-år på busken. Det bliver dog spændende at se, om busken i skovdelen får nok sol til at kunne sætte mange bær.

Solbær er en løvfældende busk med runde, sorte bær, der har en dejlig sød smag. Solbærbusken bliver en til to meter høj. Den sætter bær hver sommer, og de robuste i forhold til at man kan plukke bærrene hen over nogle uger, uden at de bliver overmodne. Den kræver stort set ingen pasning og er derfor en nem og billig måde at sikre sig de søde bær til brug i saft og marmelade.

Jeg plukker hver eneste sommer solbær, så der er rigeligt til både marmelade, saft og til at tage op i små portioner aftenen før og næste morgen blot rå drysse ud over yoghurt med havregryn. Man kan næsten få et lille smagsglimt at solstråler

gennem de fine bær, når de straks efter plukning er blevet frosset ned og så blot står optøede i få timer, inden de spises rå. Og dét er vigtigt, når kalenderen siger f.eks. mørk november.

ARONIA. Busken er både tørke- og fugttolerante, så det er en nem busk at dyrke. Selvbestøvende. Særlig smuk er den både ved forårsblomst-ring og med efterårsløvet, der er gyldent, jfr. billede til venstre (ikke af min lille busk, det billede kommer til næste år). Aronia

bruges til juice på grund af en høj koncentration af antioxidanter, hvilket er min væsentligste grund til at have busken. Bærrene er ikke gode rå.

KINESISK BUSKKIRSEBÆR, SNÖVIT. Nanking kirsebær, kinesisk kirsebær eller kinesisk buskkirsebær – tre navne der dækker over samme frugtbusk. Busken blomstrer sidst i april med hvide/pink blomster og store klaser, som bliver til bær i den tidlige sommer. Det er et sødt kirsebær, som dog også kan være let bittert. 25 mm i størrelsen max. Det trives bedst i let sur og jord og fuld sol. Jeg har købt mit eksemplar hos Skovhaver.dk, der er store fortalere for den type kirsebær. Min busk er ganske lille endnu, billede er fra nettet (pixabay), idet jeg heller ikke kender nogen, der har bærbusk.

HYLD. Se udover dette også beskrivelsen og billederne for felt 3. Hylden er ret besat en stor busk, der kan blive op til 8 meter høj. Stammen kan blive cirka ½ meter tyk. Knopperne er rødlig, og hylden springer allerede ud i februar som en af de første. Løvfald er ret tidligt, allerede i oktober.

Hylden blomstrer ved midsommer i slutningen af juni måned, og hyldeblomsternes duft og lysende hvide farve er ensbetydende med danske sommernætter. Hyldens blomster sidder mange sammen i store skærme.

Hver enkelt lille blomst er det man kalder 5-tallig med 5 hvide kronblade,

5 lysegule støvdragere og et kort tykt støvfang. Både at kigge, gerne i en lup og dufte til dem, er indbegrebet af tidlig sommer.

Hyldebær er modne i september. De er sorte, blanke og helrunde. Hyldebær er stenfrugter, med tre små sten. Hyldebær smager ok, men de er giftige rå. Til gengæld er en klassiker hyldeuppe eller hyldebærsaft.

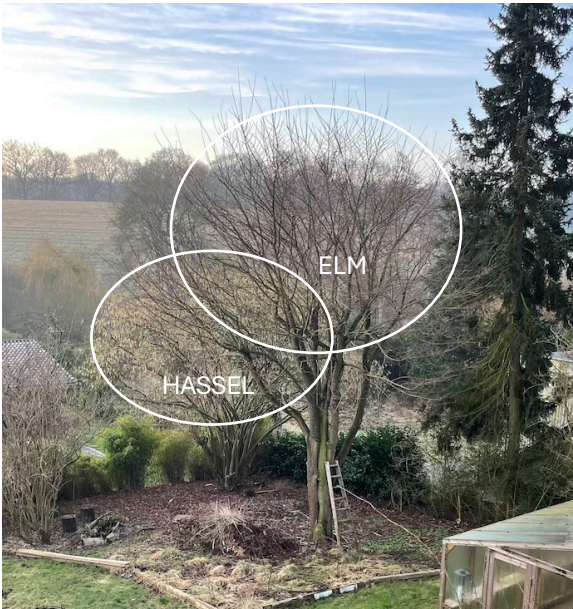

SZECHUANPEBER, KINESISK. En type peber, der stammer fra østen, men træet er fuldt hårdfør til at blive dyrket i Danmark. Det har brug for frugtbar jord, lys, gerne fuldt solrig plads, ikke for tørt. Træet er løvfældende. Det kan blive op til 3 meter, kan dyrkes som busk i stedet for træ. Jeg fik en fint stor håndfuld bær allerede i år, og som det ses på billedet til venstre, er træet rigtig fint i vej.

Birgit Rothman kalder busken, 'min bedste krydderiplante i haven'. Frugten bruges som sort peber men smager mere nuanceret / kompleks, med aner af citron, anis, enebær, solbær og gran. Efter plukning skal bærrene tørre nogle dage. Unge blade kan bruges som smagstilsætning i suppe. Billedet af overfloden af høst er et af mine selvmotiverende drømmebilleder om overflod.

HASSEL. Se beskrivelsen for felt 3 af hasselnød, idet der også er en hasselbusk i det felt. Der er her i felt 6, som denne fil dækker, et stort hasseltræ allernederst til højre i haven, lige bag elmetræet. Lidt til venstre derfor står et formentlig selvsået hasseltræ, der ikke er så stort endnu. Træerne kan bedst ses på tidlig forårsbilledet lige nedenfor.

ELM. Elmetræet er et stort groft træ. Det vokser hurtigt - op imod en meter om året de første år. Det kan blive op til 35 meter højt. Barken på en gammel elm er furet og gråbrun skorpebark. Den ligner egetræets bark.

Elmen springer ud i slutningen af april. Bladene er ovale og takkede i kanten. De er grove og ru at røre ved. Før bladene springer ud, blomstrer elmetræet. Blomsterne er små og svære at se. De er tvekönnede - dvs. at en blomst både er hanlig og hunlig. Blomsterne sidder i en lille kvast næsten yderst på de tynde grene. De bliver bestøvet ved vindens hjælp.

Elmens frugter kaldes manna. Manna er små vingede nødder. Når de er grønne, sidder de i tætte klaser på elmetræet. De smager specielt, men meget godt. Når en manna modner, bliver den brun. De to tynde blade tørrer og bliver lette som små vinger. I midten sidder den lille nød. Elmens manna kan flyve langt med vinden. Derfor spreder træet sig effektivt.

Tidligere brugte fattige folk den inderste del af barken, når der skulle bages brød. Barken blev tørret og malet til mel. Jeg kender ikke til nogen i permakulturredse, der har eksperimenteret med at lave denne mel selv.

BALANCE MELLEM LYS OG SKYGGE. Mit elmetræ tager, som det tydeligt ses af de to billeder, rigtig meget plads i skovdelen af grunden – og rigtig meget lys, helt fra medio april til medio november. Det fik os til i efteråret at styne det så højt op, det overhovedet var muligt for os at nå op. Skal de øvrige små træer i skoven have bare den mindste chance for at få gode betingelser for vækst, så skal elmetræet have lov at vokse sig rigtig højt rigtig og stynes længere op endnu, så der kan komme mere sol ind under den om morgenen og eftermiddagen.

En anden grund til at styne det langt op er, at lysindfaldet til drivhuset afhænger også af, at der kommer lys under og gennem elmetræet. Drivhusplaceringen er sådan, så det får skygge af træet gennem noget af dagen. Vores tanke er, at så kommer afgrøderne ikke til at 'koge' på de varme dage. Men det er en balancegang mellem for meget og for lidt. Nogen vil tænke, at så stort og ustyrligt træ skal lade livet; at det er overdimensioneret til en have på 1.000 kvm. Men jeg synes, det er fantastisk at have en have med så stort og gammelt et træ. Skulle træet have lov at vokse præcis som det nu ville, så skulle der en væsentlig større grund til end min. Men kan jeg styne og forme uden at det ser alt for menneskestyret ud, så alt det under og bagved også har en chance, så er mit succeskriterium nået med træet.

En helt anden ting er, at jeg forventer i år at bygge en platform / en form for primitiv hule til børnebørnene i træet. Så det er et vigtigt træ for haven og for livet i haven.

KAN TRÆER BLIVE FOR STORE OG GAMLE TIL AT MÅTTE VÆRE HER? Det korte svar er: NEJ! Et dilemma, jeg ofte tænker over, når jeg går i et tæt bebygget kvarter, hvad enten det er et traditionelt parcelhuskvarter eller rækkehuskvarter, eller det er et kvarter med ældre fleretagers villaer, er: Hvordan er træerne optimalt placeret i forhold til husene? Problemet er i virkeligheden, at grunde er blevet for små til store træer. Den gamle landbohave på 2-3.000 kvm er ideel til, at man kan have flere zoner i haven, bagerst typisk skovdelen med den store blodbøg, valnøddetræet etc.; træer hvor der er plads til en hængekøje, til at lege gemmeleg, og til at svampene i skyggen kan få lov at tage bo. Men når vi så på de små grunde på 400-700 kvm. og et overdimensioneret hus skal have plads til træer, hvad gør vi så? Jeg synes i mange nyere parcelhuskvarterer, at man higer for meget efter lys og kun holder sig til små træer og buske, ligesom at træer, der kunne vokse sig store, holdes hårdt nede, så kvarteret bliver et friseret, lavt og ret beset kedeligt kvarter. Jeg tør være så bombastisk i min udtalelse, efter at jeg nogle år boede på Frederiksberg. Kommunen har det princip, at alle skal kunne se et træ fra sin lejlighed eller hus. Det er forbudt at fælde gamle træer; man skal ansøge om det, og kun sygdom, så træet er i risiko for at falde ned over huset, anses at være en tilstrækkelig god grund. Man må godt skære træet nænsomt til, så det ikke vokser ind i taget og væggene af ens hus. Det betyder, at træer bliver en skulpturel dimension, der rager højt op over husene i boligkvartererne. Og det gør det til en virkelig dejlig, ja næsten til en naturoplevelse, at gå tur i en by, der er en af Danmarks tættest beboede by. Det er en præstation, båret af politisk mod og konsekvent holdning til træer og især gamle træer, og praktisk flot gennemført af beboerne, der er nænsomme og ikke vandaler.

Det er min erfaring og fordom, at der meget ofte står en ivrig person (mand) med en sav, klar til at slagte et gammelt træ, hvis nogen synes det står i vejen for menneskelig udfoldelse af nogen karakter. Så selv om jeg generelt er imod for meget statslig mikrostyring og i stedet går ind for, at vi former mennesker gennem dannelse af dyder og naturforankethed, så går den realistiske del af mig ind for stram lovmæssig styring, når det gælder at få bevaret og kæret om mange flere gamle træer i Danmark. Der er pt. (foråret 2025) stillet et borgerforslag, at der laves en lov til forøget beskyttelse og bevarelse af gamle træer. Jeg kan ikke understrege nok: Lad os dog gøre meget mere ud af at bevare gamle træer i Danmark! Give dem plads i alle former for landskaber og byer. Udover deres åbenlyse kvaliteter i forhold til at holde på jorden, være næringsberigende, danne solid ramme om biodiversitet og bo for alskens dyr etc., så er de historiebærere for mennesker, idet deres livslængde er mange gange flere end et menneskes livslængde. Således kan træer bliver nogen, vi følges med gennem slægters gang.

Sluttelig en lille morsom anekdote, hvor et træ spillede en rolle. Jeg gik tur med min gamle mor på 89 i hendes barndoms by. Vi gik tur omkring en lille sø, hvor omkring der vokser en lund af træer. Vi kom forbi et meget gammelt træ. Hun pegede på det og sagde, 'det var allerede ret gammelt, da jeg var barn. Og det var i øvrigt ved det træ, at veninderne og jeg som 13-årige stod og røg cigaretter i smug'.